

FERİT EDGÜ'NÜN İNSANLIK HÂLLERİ: ŞİİRLE AFORİZMA ARASINDA

Bâki Ayhan Asiltürk

- Ferit Edgü 1950'lerde yüzünü varoluş felsefesi, bireyin toplum içindeki aykırılığı, saydam kişiliklerin derinlerinde yatan kaotik açmazlar üzerinden modernliğe çeviren Türk edebiyatının en ilginç kimliklerinden biridir. Hangi türde yazarsa yazsın (hatta *Ders Notları*'nda yahut köyde geçen *O/Hakkârî'de Bir Mevsim*'de bile) sözünü ettiğimiz bu katmanlar açıkça görülür veya derinden derine sezilir.

Edgü'nün yazdıklarında hayat ile edebiyat ayrılmaz birer parça olarak adeta bir kâğıt tabakasının iki yüzü gibidir; biri kaynağı ve sorunsalı, diğeri yüzeye çıkan yazı sanatını temsil eder. *Yazı sanatı* dedim demesine ama sıkı bir Ferit Edgü okuru olarak şunu da söylemeden geçemeyeceğim: Edgü'de yazı, bir edebiyat-sanat edimi olarak değil, daha çok bir varoluş biçimi olarak kendini gösterir. Bu yönüyle kuşağı içinde daha çok Tezer ve Demir Özlü kardeşlerle benzeştiği görülür. Aynı kuşaktan Selim İleri'de yazı aynı zamanda *edebiyatçılığın*, edebiyat bilgi ve kültürünün bir yansıması olarak değer kazanırken Edgü'de bu görülmez yahut çok az görülür.¹ Aradaki bu farklılık, büyük olasılıkla, Selim İleri'nin çok sayıda roman inceleme ve eleştirisi de yazmış olmasından kaynaklanır. Aksi takdirde roman, öykü, senaryo yazarları olarak örtüşen pek çok yanları da vardır.

Edebiyata çok genç yaşta şiirle başlayan, öykü, roman, tiyatro, deneme, günlük vs. gibi türlerde eser veren Ferit Edgü'nün *İnsanlık Halleri* kitabı² bir yönüyle diğer eserlerine benzer, bir yönüyle ise farklıdır. Benzer çünkü sözün damıtılmış hâlde ve en uç noktaya taşındıktan sonra söylendiği bir eserdir, farklıdır çünkü kitabın türünü ilk elden

1 Bunu bir değer karşılaştırması olarak değil, durum saptaması olarak dile getirdiğimi söylememe gerek var mı bilmem?

2 Ferit Edgü, *İnsanlık Halleri*, Sel Yay., İstanbul 2003.

söylemek zordur. Bazı parçalarına bakıldığında şiir, bazı sayfalara bakıldığında ise aforizma veya günlük okunduğu hissini veren bu kitapta Edgü, modern birey temsilcisi olarak kendisinden yola çıkar ama insanın ezeli ve ebedi serüvenine göndermelerde bulunur. Tür etiketi taşımadığı için -yazarının açık tercihi budur- okuyucu kendisini daha özgür hisseder, belirli bir türün teknik çerçevesi içinde kalma zorunluluğu duymadığından sayfalarda rahatça gezinebilir, ileri-geri okumalar yapabilir, tekrar okumalara girişebilir hatta sayfa atlayabilir.

İnsanlık Halleri'nin ilginç bir yapılanması vardır. Kitap beş bölümden oluşmaktadır ve her bölümün minimal parçaları numaralandırılmıştır. I. bölümde 38, II. bölümde 40, III. bölümde 28, IV. Bölümde 40, V. bölümde 20 parça vardır.

Bu görünüş, yazarın/şairin kitabın yapılanmasında tamamen serbest davranmadığını ama belirli ölçülere de kesinkes bağlı kalmadığını düşündürür. 38-40-28-40-20 bölümlenişi belirli bir ritmi hissettirir. İçerik ve biçim/biçem olarak ise bölümleri meydana getiren parçalar arasında tam bir örtüşme söz konusudur, her bir parça -arada istisnalar olmakla birlikte- kısa söyleyişli satır/dizelerden veya satır/dize kümelerinden oluşmaktadır. Sözgelimi ilk bölümün ilk parçası ile üçüncü veya son bölümün ilk parçaları ardı ardına okunduğunda bunlar adeta birbirinin devamı, tamamlayıcısı imiş gibi görünür: "*Sandığın doluyrsa, aşkını cebinde sakla*", "*Deniz süvarisinin atı olmaz*", "*Gözden ırak olan.../Kim bilir şu sıralarda nerde?*".

Toplam 166 parçaya rastgele seçmeli yöntemle bakıldığında görülenlerden biri şudur: Parçaların büyük bir çoğunluğu atasözü, özdeyiş, aforizma yapılanışı içinden geniş zamanlı veya emir kipli olarak kotarılmıştır. Bir yerde "*Ay ışığında sabah sorulmaz*" derken bir başkasında "*Üç kuruşluk operayı/on kuruş verip seyretme*", daha bir başkasında da "*Öğretmenim bu sınıf çok karanlık/Bir de tutup beni derse kaldırma*" diyerek geniş zamanlı veya emir kipli yapılanmaya bağlı kaldığını gösterir. Atasözlerinde olduğu gibi, bu zaman-kip yapılanması, söylenende hayata dair keşif ve iddiaların sınırlı bir zaman için değil geniş zamanlar için ileri sürülmesindendir. Az önce andığımız son alıntıda sanki özel ve anlık bir durumdan (karanlık sınıf, derse kaldırılma) yola çıkılıyormuş

gibi görünse de sözün mecazi tarafı düşünülduğünde bunun kişisel değil, dönemsel veya toplumsal bir duruma karşılık geldiği, iddianın buradan okunup anlamlandırılması gerektiği anlaşılır.

Yeri gelmişken, yine atasözlerinin bir özelliğinin Edgü'nün bu aforizma/şiirlerinde görünür olduğunu söylemek gerekiyor. Atasözlerinin çok azında düz anlam ("*Kişi ne ederse kendine eder.*") söz konusuken bazılarında kinayeli yöntemle hem gerçek hem mecaz anlam ("*Ateş düştüğü yeri yakar.*"), büyük çoğunluğunda ise mecaz anlam ("*Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.*") öne çıkar. Edgü'nün "*Alçaklar yüksekte atar.*", "*Ateşi ateş söndürür.*", "*Baltasız kul olmaz.*", "*Yağmurla gelen kurbağa karla gitmez.*" gibi aforizmaları mecazlı yollara adım atarken "*Çok satarak yazar olunmaz.*", "*Kuralları yıkmak için o kuralları bilmek gerek.*" gibi ifadeleri düz anlamla yol alır. İkinci tür ifadelerde anlam daha kesin ve keskin olmakla beraber ilk tür cümlelerde çağrışım gücünün yüksekliği okuyanda altını çizme, tekrar bakma ihtiyacı ve arzusu uyandırır.

Yazının başlarında *İnsanlık Halleri*'nden söz etmeye başladığım kısımlarda bu kitabı oluşturan parçacıkların şiir ile aforizma arasında salındığını belirttim. Buelbette her parça için geçerli değil, bazıları düpedüz ve açık anlamla aforizma. Bazı parçalar ise adeta kısa ama vurucu şiir bentleri hatta öykücükler şeklinde yapılandırılmış görünüyor. "*Gününe kök salmak isteyen sen /niçin sürekli geleceği sorguluyorsun?/O gelecek, bilmiyor musun ki hiçbir/zaman gelmeyecek.*" Burada zıtlıkların, tersliklerin uyumundan yararlanarak bir haiku atmosferi yaratan -ama soyutta kalan- Edgü, bir yandan felsefi bir iddia ile çıkarım yapma yolunu tercih etmiş, diğer yandan da büyük harflerle "ACABA?" dedirterek iddiayı sorgulamaya çevirmiştir. Bir başka yerde, "*Gece karanlık./Gündüzler daha karanlık/Sen de bir mum yak.*" diyerek yine karşıtlıkların bir aradalığından, bir başka ifadeyle diyalektikten güç almış, şaşırtmacalı ve alıcıyı harekete getirici söyleyişle okuru yorum-eylem bütünlüğüne çağırmıştır.

Kitabı meydana getiren parçalara tematik çerçeve içinden bakıldığında yazarın/şairin dönem dönem belirli temalara odaklandığı görülür. Söz gelimi ilk bölümde aşk izlekli parçalar çoğunluktadır: "*Olumsuz aşk yoktur./Doğru./Ama ölümsüz aşk da yoktur.*", "*Aşk çoğuldur.*", "*Aşkın yalanları/masumdur, yargılanamaz.*", "*Aşk her zaman birinci eldir.*", "*Her aşk bir iz bırakır./Hatta iki.*", "*Aşk somuttur./Gözle görülür.*"... Üçüncü bölüm doğa, kuş, balık izlekli: "*Salyangoz yağmurda yıkanır.*", "*Ardıç kuşu kafeste yaşamaz.*", "*Balık tutarken nişan alınmaz.*", "*Zarganayı ipek boğar.*", "*Kuru üzümle kuş beslenmez.*"... Son bölümdeki parçalar konuşma, söyleşme ağırlıklı olup kısa öyküye yahut öykü içindeki diyaloglara yakın durur: "*-Göz göze geldiğinizde, ona ne dedin?/-Sen ne güzlesin!/-O sana ne dedi?/-Canın cehenneme!*", "*-Ya şimdi ya hiçbir zaman, dedim ona./-O ne dedi?/-Şimdi evet. Hiçbir zaman hayır.*", "*-Düzeltilecek bir şey yok./-Olsun, sen yazmana devam et.*"...

Ferit Edgü'nün *İnsanlık Halleri*, biçim ve biçem üzerinden de içerik üzerinden de bakılsa kendine özgü, türler arası geçişlerden rahatsız olmayan, hatta yer yer hibrit metin diyebileceğimiz bir kitap. Yazar, bu eseriyle düşündürüyor, okuyanı mecazın sınırlarına taşıyor, tekrar düşündürüyor, okuma hazzı yaşıyor. Elde kalem okunacak bir kitap. Çok da doğurgan ve kışkırtıcı. Yeni düşünce uçları yaratıyor, yorumun edebiyat-felsefe sınırlarında gezinmesine olanak sağlıyor. Şiirsel mecaz ile aforizmatik kışkırtıcılık, bu *parça tesirli* kitapta küçük adımlardan derinlikli yürüyüşlere adımlara dönüşüyor.